

Charakter prawny odpowiedzialności członków zarządu spółki z o.o. z tytułu naruszenia art. 299 k.s.h.

DOI: 10.53024/2.4.44.2021

KAMIL TRYBEK*

STRESZCZENIE

W literaturze przedmiotu występują istotne problemy z ustaleniem charakteru prawnego odpowiedzialności członków zarządu w sytuacji, gdy egzekucja przeciwko spółce okaże się bezskuteczna. Zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie pojawia się w tej kwestii kilka koncepcji, przy czym najczęściej powtarzają się dwie. Pierwsza wskazuje na charakter odszkodowawczy, natomiast druga – na charakter gwarancyjny, względnie quasi-gwarancyjny¹. Podkreślić należy, że to koncepcja, która wskazuje na odszkodowawczy charakter odpowiedzialności z art. 299 k.s.h. znalazła na przestrzeni ostatnich lat szersze uznanie w orzecznictwie. Niniejsza publikacja ma na celu analizę charakteru prawnego odpowiedzialności członków zarządu spółki z o.o. z tytułu naruszenia art. 299 k.s.h.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność członków zarządu, odpowiedzialność odszkodowawcza, bezskuteczność egzekucji

W wyroku z 7.02.2007 r. Sąd Najwyższy (dalej: SN)² uznał, że „odpowiedzialność członków zarządu przewidziana w art. 299 k.s.h. jest odpowiedzialnością odszkodowawczą. Do odpowiedzialności odszkodowawczej, o której mowa w art. 299 k.s.h., mają zastosowanie przepisy art. 442 k.c. dotyczące przedawnienia roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym, jako przepisy

* Dr Kamil Trybek, prokurator Prokuratury Rejonowej Kraków Śródmieście-Zachód w Krakowie.

¹ Zob. A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 1-300 Kodeksu spółek handlowych*, Lex/el. 2021, komentarz do art. 300, teza 1.

² Wyrok SN z 7.02.2007 r., III CSK 208/06, Lex nr 457729.

szczególne do art. 118 k.c. W wypadku roszczenia wynikającego z art. 299 k.s.h. bieg terminu przedawnienia należy liczyć od dnia, w którym wierzyciel dowiedział się o bezskuteczności egzekucji prowadzonej przeciwko spółce lub o tym, że ewentualna egzekucja będzie bezskuteczna, oraz o osobie ponoszącej odpowiedzialność za zobowiązania spółki”.

W uzasadnieniu tego orzeczenia Sąd Najwyższy wskazał, że podejmując ten problem, trzeba przypomnieć, że charakter odpowiedzialności członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o. był w doktrynie przedmiotem kontrowersji już na tle art. 298 k.h., którego odpowiednikiem jest obecnie art. 299 k.s.h. Przytaczano argumenty przemawiające za uznaniem tej odpowiedzialności za odpowiedzialność odszkodowawczą, ale wyrażano też zapatrywanie, że ma ona charakter gwarancyjny. Rozbieżności na tym tle wystąpiły również w judykaturze. Poczynając od lat 90. ubiegłego stulecia w orzecznictwie SN dominował pogląd, że odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki, przewidziana w art. 298 k.h., ma charakter odszkodowawczy. Niemniej jednak w uchwale z 19.11.1996 r.³ SN nawiązał do powstającej *ex lege* odpowiedzialności osobistej i solidarnej członków zarządu, stanowiącej zabezpieczenie ustanowione przez ustawodawcę na rzecz wierzycieli spółki, a w wyroku z 6.06.1997 r.⁴ przyjął, że odpowiedzialność przewidziana w art. 298 k.h. ma charakter gwarancyjny. Pogląd o gwarancyjnym charakterze odpowiedzialności członków zarządu wyrażony w tym wyroku okazał się jednak odosobniony. W późniejszym orzecznictwie SN już jednolicie przyjmował, że odpowiedzialność przewidziana w art. 298 k.h., a następnie w art. 299 k.s.h. ma charakter odszkodowawczy. Podkreślał, że podstawą odpowiedzialności członków zarządu spółki jest szkoda, którą należy tu pojmować jako obniżenie potencjału majątkowego spółki oraz że przy tak rozumianej szkodzie swoistego znaczenia nabiera również pojęcie winy i związku przyczynowego między szkodą a zachowaniem członków zarządu, które to przesłanki są przedmiotem domniemania ustawowego, wzruszalnego w trybie określonym w art. 298 § 2 k.h. Stanowisko SN w tej kwestii trzeba zatem uznać za utrwalone.

Z kolei w wyroku z 12.04.2012 r. SN⁵ stwierdził, że „odpowiedzialność członków zarządu na podstawie art. 299 k.s.h. ma nie tylko odszkodowawczy, ale zarazem deliktowy charakter. Odpowiedzialność za szkodę w wysokości niewyegzekwowanej od spółki wierzytelności jest konsekwencją bezprawnego, zawinionego niezgłoszenia przez członka zarządu wniosku o ogłoszenie upadłości”. To bezprawne zachowanie może też stanowić występpek, o którym mowa w art. 586 k.s.h.

³ Uchwała SN z 19.11.1996 r., III CZP 114/96, OSNC 1997, nr 3, poz. 25.

⁴ Wyrok SN z 6.05.1997 r., III CKN 65/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 181.

⁵ Wyrok SN z 12.04.2012 r., II CSK 390/11, Lex nr 1211143.

Bezprawne zachowanie oceniane jest w relacjach pomiędzy członkami zarządu a wierzycielami, którzy nie są związani wcześniej żadnym stosunkiem cywilnoprawnym. Dlatego w ramach tych relacji nie można konstruować odpowiedzialności kontraktowej, której przesłanką jest niewykonanie lub nienależyte wykonanie istniejącego zobowiązania wynikającego, jak chociażby w przypadku odpowiedzialności na podstawie art. 293 k.s.h., ze stosunku organizacyjnego łączącego spółkę z jej funkcjonariuszem. Szkoda, o której mowa w art. 299 § 2 *in fine* k.s.h., odpowiada różnicy w potencjale majątkowym spółki, jaka wystąpiła, a do jakiej nie doszłoby, gdyby we właściwym czasie zgłoszono wniosek o ogłoszenie upadłości. Członek zarządu odpowiada jedynie za tę część należności, jaką otrzymałby wierzyciel w zainicjowanym we właściwym czasie postępowaniu upadłościowym. Ciężar dowodu w tym zakresie, podobnie jak w odniesieniu do pozostałych przesłanek określonych w art. 299 § 2 k.s.h., spoczywa na dłużniku. Granicę odpowiedzialności odszkodowawczej na podstawie art. 299 k.s.h. wyznacza zakres zobowiązania spółki. Stanowisko to zostało ugruntowane w uchwale składu siedmiu sędziów SN z 7.11.2008 r.⁶, w której sąd ten wskazał, że „do roszczeń wierzycieli spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przeciwko członkom jej zarządu (art. 299 k.s.h.) mają zastosowanie przepisy o przedawnieniu roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym”.

W uzasadnieniu wspomnianej uchwały SN podniósł, iż „przyjęcie, że według art. 299 k.s.h. członkowie zarządu ponoszą deliktową odpowiedzialność odszkodowawczą na zasadzie winy, harmonizuje ze wskazanymi wcześniej motywami wprowadzenia tej odpowiedzialności do polskiego porządku prawnego. Pomyślana ona została jako sankcja w stosunku do członków zarządu (osób zarządzających) za – znajdujące wyraz w niezłożeniu we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości – kierowanie sprawami spółki w sposób prowadzący do bezskuteczności egzekucji wierzytelności przeciwko spółce (por. wyrok SN z 14.02.2003 r., IV CKN 1779/00, oraz uchwała SN z 28.02.2008 r., III CZP 143/07). Aktualizacja tej sankcji, czyli wspomnianej odpowiedzialności, dopiero z chwilą bezskuteczności egzekucji określonych wierzytelności przeciwko spółce stwarza wprawdzie wrażenie, że chodzi tu o subsydiarną odpowiedzialność wobec wierzycieli za niewyegzekwowane od spółki zobowiązania, jednakże, ściśle rzecz biorąc, odpowiedzialność ta nie ma takiego charakteru, bo subsydiarna odpowiedzialność, w ścisłym tego słowa znaczeniu, może mieć miejsce – jak wyjaśniono w literaturze przedmiotu – tylko w przypadkach odpowiedzialności za cudzy dług. Na tle art. 299 k.s.h. i poprzednich można więc mówić o subsydiarnym charakterze odpowiedzialności członków

⁶ Uchwała SN z 7.11.2008 r., III CZP 72/08, OSNC 2009, nr 2, poz. 70.

zarządu jedynie w potocznym tego słowa znaczeniu, ze względu na konieczność, podobnie jak w przypadkach odpowiedzialności subsydiarnej *sensu stricto*, uprzedniej próby uzyskania świadczenia od innej osoby”.

Z kolei zwolennicy odmiennego poglądu uważają, że odpowiedzialność członków zarządu spółki z o.o. ma charakter sankcji za, prowadzące do bezskuteczności egzekucji przeciwko spółce, nieprawidłowości w kierowaniu jej sprawami. Z kolei ich wyrazem jest niezłożenie w stosownym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości lub wszczęcie postępowania zapobiegającego upadłości. Konsekwencja opisanego rodzaju odpowiedzialności odszkodowawczej przejawia się w tym, że wierzyciel, który nie wyegzekwował swojej wierzytelności od spółki, nie musi na zasadach ogólnych dowodzić wysokości doznanej wskutek tego szkody. Według orzecznictwa wystarczającym do skutecznego dochodzenia roszczenia będzie przedłożenie tytułu egzekucyjnego stwierdzającego jego istnienie⁷ oraz wykazanie, że egzekucja wobec spółki okazała się bezskuteczna. W przypadku, gdy członek zarządu nie wykaże, że szkoda wierzyciela była niższa od niewyegzekwowanego od spółki zobowiązania, to poniesie wobec wierzyciela odpowiedzialność do wysokości tego zobowiązania. Z opisaney konstrukcji odszkodowawczej można wywnioskować zatem domniemanie na rzecz wierzyciela, że poniósł szkodę w wysokości niewyegzekwowanej od spółki wierzytelności. Ponadto na gruncie art. 299 k.s.h. jako domniemania należy wskazać związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy szkodą wierzyciela a niezłożeniem w stosownym czasie przez członka zarządu wniosku o ogłoszenie upadłości oraz zawinienie przez członka zarządu niezgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Zwolennicy wyrażonego wyżej poglądu wskazują, że zakwalifikowanie tego rodzaju odpowiedzialności jako odpowiedzialności odszkodowawczej jest zgodne z jej istotą⁸. Podkreślają oni, że Kodeks cywilny na gruncie art. 361 § 2 wyraża zasadę pełnego odszkodowania, obejmującego także straty, które poszkodowany poniósł, oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono⁹. Nieobjęcie komentowaną regulacją całej szkody w granicach strat i utraconych korzyści, lecz jedynie uszczerbku wynikłego z niewyegzekwowania wierzytelności od spółki daje się, zgodnie z twierdzeniami zwolenników wspomnianej koncepcji, pogodzić z obowiązującymi w prawie polskim zasadami odpowiedzialności odszkodowawczej¹⁰.

⁷ Zob. uchwała SN z 15.06.1999 r., III CZP 10/99, OSNC 1999, nr 12, poz. 203.

⁸ Zob. A. Kappes, *Odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. Konsekwencje przyjętych rozwiązań*, [w:] *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, Wrocław 2006, s. 65.

⁹ Zob. uchwała SN z 28.02.2008 r., III CZP 143/07, OSNC 2009, nr 3, poz. 38.

¹⁰ Zob. I. Weiss, [w:] *Prawo spółek*, Warszawa 2018, s. 319-320.

W orzecznictwie jako argument popierający zaprezentowany pogląd wskazano, że nie ma podstaw do uznania reguły, obarczającej poszkodowanego ciężarem dowodu szkody, za niedopuszczającą odstępstw wynikających ze szczególnego przepisu ustawy. Zwolennicy prezentowanej koncepcji podnoszą również, że za wskazanym odstępstwem od ogólnej reguły ciężaru dowodu szkody w odniesieniu do poszkodowanego wierzyciela spółki, który nie wyegzekwował od spółki swojej wierzytelności, przemawiają ważne racje związane z celem ochrony wierzyciela spółki. Przyjąć jednak należy, że spoczywający na poszkodowanym wierzycielu ciężar dowodu bezskuteczności egzekucji wierzytelności przeciwko spółce stanowi co do zasady dowód poniesienia szkody w wysokości niewyegzekwowanej wierzytelności i związanych z tym kosztów. Dlatego też w orzecznictwie SN wskazano, że powiązanie domniemania doznania szkody w wysokości niewyegzekwowanej wierzytelności jest powiązane z wykazaniem wobec spółki bezskuteczności egzekucji wierzytelności. Ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie do k.s.h. możliwości uwolnienia się przez członków zarządu spółki z o.o. z opisanej odpowiedzialności.

W świetle prawa polskiego istnieje również możliwość takiego rozkładu ciężaru dowodu podstaw deliktowej odpowiedzialności odszkodowawczej, aby dwie przesłanki w postaci winy i związku przyczynowego zostały objęte usuwalnym prawnym domniemaniem ustawowym. W wyroku z 15.05.2001 r. SN¹¹ stwierdził, że co do charakteru prawnego odpowiedzialności członków zarządu spółki z o.o., przewidzianej w art. 298 k.h., w doktrynie prezentowane są różne poglądy. W orzecznictwie SN można także doszukać się odmiennego stanowiska – uznaje się, że powództwo wytoczone na podstawie art. 298 k.h. jest powództwem o odszkodowanie. Stanowisko takie wyrażone zostało w uchwale z 4.07.1997 r.¹² i w całym szeregu wcześniejszych orzeczeń przywołanych w tej uchwale, jak i w późniejszych orzeczeniach, np. w wyroku z 29.04.1998 r.¹³ i uchwale z 15.06.1999 r.¹⁴

Stosownie do koncepcji odmiennej, przyjmującej gwarancyjny (względnie quasi-gwarancyjny) charakter odpowiedzialności członków zarządu za jej zobowiązania na podstawie art. 299 k.s.h., uznanie, że mamy wówczas do czynienia z koncepcją odpowiedzialności o charakterze odszkodowawczym, jest nie do przyjęcia¹⁵. W wyroku z 18.04.2007 r. SN¹⁶ wskazał, że „członkowie zarządu spółki z o.o. mogą

¹¹ Wyrok SN z 15.05.2001 r., I CKN 1189/98. Lex nr 52700.

¹² III CZP 24/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 165.

¹³ I CKN 654/97, OSP 1999, nr 1, poz. 6.

¹⁴ III CZP 10/99, OSNC 1999, nr 12, poz. 203.

¹⁵ Zob. M. Litwińska, *Glosa do uchwały SN z 22 września 1995 r., III CZP 120/95*, PPH 1996, nr 2, s. 37 i n.

¹⁶ Wyrok SN z 18.04.2007 r., V CSK 55/07, OSNC-ZD 2008, nr 1, poz. 24.

kwestionować istnienie lub wysokość długu spółki, którego spłaty domagają się od nich wierzyciele. Konsekwencją uznania tego typu odpowiedzialności za gwarancję jest 10-letni termin przedawnienia roszczeń. Odpowiedzialność członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przewidziana w art. 299 § 1 k.s.h. ma charakter ustawowej odpowiedzialności gwarancyjnej, zbliżonej do poręczenia. Na podstawie art. 35 k.s.h., stosowanego w drodze analogii, członkowie zarządu mogą przedstawić wierzycielowi zarzuty przysługujące spółce wobec wierzyciela”.

W uzasadnieniu wyroku SN wskazał, że „zagadnienie to ma podstawowe znaczenie, przy czym jego prawidłowe rozstrzygnięcie nie może nastąpić bez określenia charakteru prawnego odpowiedzialności z art. 299 k.c. Stosownie do tego przepisu członkowie zarządu spółki z o.o. odpowiadają solidarnie za jej zobowiązania, gdy egzekucja przeciwko spółce okazała się bezskuteczna. Od tej odpowiedzialności mogą się uchylić (§ 2) tylko przez wykazanie jednej z trzech okoliczności zwalniających, wykazując, że:

- a) we właściwym czasie zgłoszono wniosek o ogłoszenie upadłości lub wszczęto postępowanie układowe (obecnie ogłoszenie upadłości z możliwością zawarcia układu),
- b) niezgłoszenie tego wniosku nastąpiło nie z ich winy,
- c) pomimo niezgłoszenia wniosku wierzyciel nie poniósł szkody.

Zgodnie przyjmuje się, że chodzi tu o odpowiedzialność subsydiarną, osobistą i przy tym nieograniczoną. W piśmiennictwie (zarówno pod rządami art. 298 k.s.h., jak i obecnie art. 299 k.s.h.) zdecydowanie przeważa stanowisko, że odpowiedzialność ta nie ma charakteru odszkodowawczego. W orzecznictwie SN przeważa pogląd, że jest to odpowiedzialność odszkodowawcza, oparta o delikt (por. orzeczenia z: 19.02.1996 r., OSNC 1997, nr 3, poz. 25; 28.11.2003 r., IV CK 226/02, niepubl.; 24.06.2004 r., V CK 736/04, Lex 180879).

Podjmując ten problem, należy zauważyć, że zgodnie z art. 299 § 1 k.s.h. wierzyciel musi w istocie udowodnić tylko jedną przesłankę, tj. bezskuteczność egzekucji prowadzonej przez niego przeciwko spółce. Nie musi więc wykazywać powstania szkody i jej wysokości. Jest to podstawowa sprzeczność z istotą odpowiedzialności odszkodowawczej. Wykazanie szkody i jej wysokości to podstawowa przesłanka, której spełnienie wymaga udowodnienia przez wierzyciela. Jest to o tyle istotne, że odszkodowanie nie może przewyższać szkody. Jeśli przyjąć, a takie założenie spotykamy w niektórych orzeczeniach SN, że szkodą wierzyciela jest niedające się ściągnąć z majątku spółki świadczenie, to w istocie przyjmuje się, iż art. 299 § 1 k.s.h. zawiera domniemanie powstania szkody i jej wysokości. Takich przepisów zawierających domniemanie szkody nie spotykamy w prawie polskim. Odrzucając więc taki wniosek, należałoby uznać, że przy koncepcji odpowiedzialności

odszkodowawczej z art. 299 § 1 k.s.h. wierzyciel miałby obowiązek udowodnienia zdarzenia sprawczego (bezskuteczności egzekucji prowadzonej przeciwko spółce), wykazania szkody i jej wysokości oraz – co jest logiczną koniecznością – wykazania związku przyczynowego między tymi zdarzeniami. Tego wymaga konstrukcja odpowiedzialności odszkodowawczej, a tymczasem sama treść art. 299 § 1 k.s.h. pozwala wyprowadzić jedynie obowiązek wykazania przez wierzyciela bezskuteczności egzekucji przeciwko spółce. Nie bez znaczenia dla oceny charakteru odpowiedzialności na podstawie art. 299 § 1 k.s.h. jest także wykładnia systemowa. Należy zwrócić uwagę, że art. 299 § 1 poprzedzają – jako podstawy odpowiedzialności – art. 291-293 k.s.h., niewątpliwie nakładając na wymienione tam podmioty (w tym członków zarządu) obowiązek odszkodowawczy. Potwierdzają to art. 297 k.s.h., skoro dotyczy on przedawnienia roszczeń o naprawienie szkód, oraz art. 298 k.s.h. wskazujący na właściwość miejscową sądu, przed którym należy wytaczać powództwo o odszkodowanie. Z tego wynika, że art. 297 i art. 298 zamykają zespół przepisów rozdziału 7 tytułu III k.s.h., które przewidują odpowiedzialność odszkodowawczą. Dopiero po nich następuje art. 299, co byłoby całkowicie nielogiczne, gdyby miał on również statuować odpowiedzialność o charakterze odszkodowawczym. Te argumenty uzasadniają stanowisko, że odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. nie jest odpowiedzialnością odszkodowawczą. Gdyby istotnie była to odpowiedzialność odszkodowawcza, to konsekwentnie należy przyjąć, że:

- wierzyciel musiałby udowodnić zdarzenie sprawcze szkody (bezskuteczność egzekucji), samą szkodę i jej wysokość oraz związek przyczynowy między tymi zdarzeniami;
- wierzyciel mógłby dochodzić nie tylko straty, lecz także utraconych korzyści (zasada pełnego odszkodowania);
- dłużnik nie byłby uprawniony do podnoszenia zarzutów, które przysługiwałyby spółce, lecz z których spółka ta nie skorzystała (m.in. zarzut nieistnienia zobowiązania).

Z tych względów należy odrzucić stanowisko, że odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. ma charakter odpowiedzialności odszkodowawczej. Uzasadnia to potrzebę poszukiwania pozytywnego określenia jej charakteru, mając na względzie jej cechy. Wśród nich należy przede wszystkim wskazać, że osoby o których stanowi art. 299 § 1 k.s.h., stają się, przy spełnieniu przesłanek z tego przepisu dłużnikami niezaspokojonego wierzyciela. Trzeba bowiem odrzucić pogląd, jakoby członkowie zarządu ponosili odpowiedzialność za zobowiązania spółki, nie mając jednocześnie statusu dłużników niezaspokojonego wierzyciela (odpowiedzialność bez długu). Prawu polskiemu znane są przypadki istnienia długu bez odpowiedzialności (zobowiązania naturalne), ale nie odwrotnie. Uzasadniony jest więc pogląd, że w razie

spełnienia się przesłanek określonych w art. 299 k.s.h. z mocy ustawy powstaje między członkami zarządu spółki z o.o. a niezaspokojonym wierzycielem stosunek obligacyjny. W jego ramach członkowie zarządu występują w roli dłużników, a wierzyciel spółki w roli podmiotu uprawnionego do określonego świadczenia. Należy też rozważyć, czy odpowiedzialność art. 299 § 1 k.s.h. ma charakter akcesoryjny, tzn. czy jej istnienie i rozmiar odpowiedzialności członków zarządu zależy od istnienia i rozmiaru niezrealizowanego zobowiązania spółki. Przyjęcie tego poglądu prowadziłoby do tego, że w sytuacji wykreślenia spółki z rejestru na wniosek syndyka lub likwidatora zobowiązanie łączące wierzyciela ze spółką wygasłoby, a więc przy przyjęciu akcesoryjnego charakteru odpowiedzialności członków zarządu wygasłaby także ich odpowiedzialność. Taki wniosek należy odrzucić jako oczywiście sprzeczny z intencją ustawodawcy.

Nie jest tu możliwe przyjęcie konstrukcji przystąpienia do długu z tego względu, że w przeciwieństwie do art. 554 k.c. brak jest w art. 299 k.s.h. stwierdzenia o solidarnej odpowiedzialności spółki z członkami zarządu. Natomiast godny rozważenia jest pogląd o gwarancyjnym charakterze odpowiedzialności z art. 299 k.s.h., przy czym chodzi o odpowiedzialność gwarancyjną zbliżoną do poręczenia. Gwarancja ta polega na zabezpieczeniu określonego rezultatu, który zależy bezpośrednio od spełnienia świadczenia przez dłużnika na rzecz beneficjenta gwarancji. W przypadku art. 299 k.s.h. ta odpowiedzialność gwarancyjna wynika nie z umowy, lecz z ustawy. Za przyjęciem takiego charakteru odpowiedzialności z art. 299 k.s.h. przemawiają dwie okoliczności. Po pierwsze, że członkowie zarządu odpowiadają za zobowiązania spółki, co zakłada istnienie związku (rozumianego jako związek normatywny) między ich odpowiedzialnością a istnieniem tego zobowiązania w chwili nieuregulowania przez wierzyciela zaspokojenia z majątku spółki. Po drugie, konieczność wykazania bezskuteczności egzekucji prowadzonej przeciwko spółce, co jest równoznaczne z przeprowadzeniem dowodu nieotrzymania świadczenia od dłużnika. Przy tej konstrukcji, skoro członkowie zarządu spółki odpowiadają za zobowiązania spółki i skoro jest to odpowiedzialność subsydiarna (co jest niesporne), w drodze *analogii legis* należy przyjąć możliwość zastosowania art. 35 k.s.h., jako przepisu regulującego sytuację najbardziej zbliżoną. Oznacza to, iż członkowie zarządu spółki z o.o. mogą przedstawić wierzycielowi zarzuty przysługujące spółce wobec wierzycieli. W ten sposób odpowiedzialności z art. 299 k.s.h. nie przypisze się cechy akcesoryjności, jednakże nie sposób aprobować sytuacji pozbawienia członków zarządu możliwości podnoszenia tych zarzutów, które przysługiwałyby spółce wobec wierzycieli, a z których ta nie skorzystała. W konsekwencji więc, w ramach zarzutów, które przysługiwałyby spółce wobec wierzyciela, możliwe byłoby podniesienie m.in. zarzutu nieistnienia zobowiązania.

W ocenie adwersarzy koncepcji o charakterze odszkodowawczym jest to podstawowa sprzeczność z istotą odpowiedzialności odszkodowawczej. Wykazanie szkody i jej wysokości to podstawowa i niezbędna przesłanka, której spełnienie wymaga udowodnienia przez wierzyciela w toku dochodzenia swojego roszczenia. Podnieść należy, że odszkodowanie nie może przewyższać wysokości doznanej szkody. Warto również w zakresie oceny charakteru odpowiedzialności na podstawie art. 299 k.s.h. odnieść się do wykładni systemowej. Artykuł ten poprzedzają inne przepisy (art. 291-293), które nakładają na zawarte w nich podmioty, w tym członków zarządu, obowiązek odszkodowawczy. Potwierdza to art. 297, który dotyczy przedawnienia roszczeń o naprawienie szkody, a także art. 298 wskazujący na właściwość miejscową sądu do wytoczenia powództwa o odszkodowanie. Zaznaczyć więc należy, że art. 297-298, poprzedzające art. 299 k.s.h., przewidują odpowiedzialność odszkodowawczą. Dopiero po nich ustawodawca zdecydował się na umieszczenie art. 299. Dlatego wysuwany jest wniosek, że nielogiczne byłoby, aby omawiany przepis przewidywał odpowiedzialność o charakterze odszkodowawczym¹⁷. Zaprezentowane argumenty uzasadniają zatem stanowisko, że odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. nie jest odpowiedzialnością o charakterze odszkodowawczym.

W literaturze przedmiotu prezentowany jest również pogląd, że obie przedstawione koncepcje odpowiedzialności (zarówno o charakterze odszkodowawczym, jak i gwarancyjnym), są niewłaściwe¹⁸. Według tego stanowiska argumenty przedstawione w uzasadnieniu wyroku SN z 18.04.2007 r., V CSK 55/07 przeciwko odszkodowawczemu charakterowi odpowiedzialności na gruncie art. 299 k.s.h. są przekonujące.

Odnosząc się z kolei do tezy o gwarancyjnym charakterze odpowiedzialności na gruncie art. 299 k.s.h., wskazać należy, że w istocie nie stanowi on pełnej gwarancji zaspokojenia wierzyciela, przede wszystkim z powodu możliwości uchylenia się członków zarządu od odpowiedzialności (art. 299 § 2 k.s.h.). Przesądza to, że osobista odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki nie stanowi gwarancji dla jej wierzycieli.

Według A. Kidyby odpowiedzialność na gruncie art. 299 k.s.h. ma charakter represyjny. Jest to bowiem odpowiedzialność za zawinione niezgłoszenie w ustawowo przewidzianym terminie wniosku o ogłoszenie upadłości bądź wszczęcie postępowania naprawczego. Odpowiedzialność członków zarządu spółki z o.o. za jej zobowiązania nie wywodzi się z samej okoliczności bezskuteczności egzekucji, albowiem na gruncie prawa spółek trudno mówić w kontekście oderwania

¹⁷ Zob. wyrok SN z 18.04.2007 r., V CSK 55/07, Lex nr 251525.

¹⁸ Zob. A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 1-300 Kodeksu spółek handlowych*, Lex/el. 2021, komentarz do art. 299, teza 1.

od zasad prowadzenia działalności przez spółkę i obowiązków członków zarządu wynikających z obowiązujących przepisów – zjawisku bezskuteczności egzekucji.

Opisany w doktrynie spór o charakter prawny odpowiedzialności członków zarządu na gruncie art. 299 k.s.h. ma poważne konsekwencje. Rzutuje bowiem na takie kwestie, jak przedawnienie roszczeń w zakresie samego ich terminu, a także określenie początku jego biegu. W przypadku uznania, że odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. ma charakter odszkodowawczy *ex delicto*, a za podstawę prawną dla rozstrzygnięcia kwestii przedawnienia roszczeń należy uznać treść art. 442¹ k.c.¹⁹. W takim przypadku jest to termin 3-letni. Z kolei, gdy szkoda poniesiona przez wierzyciela jest konsekwencją niezgłoszenia w terminie wniosku o ogłoszenie upadłości spółki, a tego rodzaju zaniechanie wyczerpuje znamiona przestępstwa określonego w art. 586 k.s.h., to wówczas do roszczenia wierzyciela ma zastosowanie treść art. 442¹ § 2 k.c., przewidująca 20-letni termin przedawnienia²⁰.

W orzecznictwie nie jest z kolei jednolicie rozstrzygana kwestia chwili, od której przedawnienie to rozpoczyna swój bieg. W wyroku z 31.01.2007 r., II CSK 417/06, SN wskazał, że termin przedawnienia roszczeń wobec członków zarządu sp. z o.o. rozpoczyna się od chwili uzyskania przez wierzyciela świadomości, że wyegzekwowanie długu od spółki jest niemożliwe²¹. Jednocześnie w judykaturze wskazuje się, że nie można w każdym przypadku utożsamiać uzyskania przez wierzyciela wiedzy o niemożności zyskania zaspokojenia wierzyciela od spółki z powzięciem wiadomości o umorzeniu postępowania egzekucyjnego²². Z kolei w wyroku z 18.02.2015 r. SN²³ wskazał, że w przypadku roszczeń wynikających z art. 299 k.s.h. bieg terminu przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym wierzyciel dowiedział się o bezskuteczności egzekucji prowadzonej przeciwko spółce. Świadomość tego stanu rzeczy nie musi łączyć się wyłącznie z doręczeniem postanowienia komornika o umorzeniu postępowania egzekucyjnego z powodu jego bezskuteczności; może ona wynikać z każdego dowodu wskazującego na to, że spółka nie ma majątku pozwalającego na zaspokojenie zobowiązania dochodzonego w drodze powództwa z art. 299 k.s.h. Z kolei w wyroku z 14.07.2010 r.²⁴ SN podkreślił, że liczenie biegu terminu przedawnienia roszczenia na gruncie art. 299 § 1 k.s.h. należy rozpocząć od dnia uzyskania przez powoda informacji o wydaniu postanowienia o umorzeniu postępowania upadłościowego, o ile z treści tego

¹⁹ Zob. wyrok SN z 2.10.2007 r., II CSK 301/07, Lex nr 332957; wyrok SN z 2.10.2008 r., II CSK 183/08, Lex nr 470012; uchwała siedmiu sędziów SN z 7.11.2008 r., III CZP 72/08, OSNC 2009, nr 2, poz. 20.

²⁰ Zob. wyrok SN z 24.07.2014 r., II CSK 582/13, Lex nr 1504753.

²¹ Zob. także wyrok SN z 18.02.2015 r., I CSK 9/14, Lex nr 1661932.

²² Zob. wyrok SA w Warszawie z 15.06.2012 r., I ACa 1098/11, Lex nr 1216416.

²³ Wyrok SN z 18.02.2015 r., I CSK 9/14, Lex 1661932.

²⁴ Zob. wyrok SN z 14.07.2010 r., V CSK 30/10, Lex nr 852596.

postanowienia wynika oczywisty brak majątku spółki na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego. Z kolei w wyroku z 10.10.2017 r. SA we Wrocławiu²⁵ stwierdził, że:

- 1) roszczenie znajdujące oparcie w art. 299 § 1 k.s.h. przedawnia się według zasad wskazanych w art. 442¹ § 1 k.c.;
- 2) postanowienie o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości może być, co do zasady, dowodem bezskuteczności egzekucji wobec spółki z ograniczoną odpowiedzialnością;
- 3) bieg terminu przedawnienia roszczenia przeciwko członkom zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 299 § 1 k.s.h.) – w wypadku, gdy wniosek o ogłoszenie upadłości spółki został oddalony, ale przed złożeniem tego wniosku w celu wyegzekwowania roszczenia toczyło się postępowanie egzekucyjne przeciwko spółce i postępowanie to było kontynuowane po rozpoznaniu wniosku o ogłoszenie upadłości – rozpoczyna bieg po umorzeniu postępowania egzekucyjnego z uwagi na jego bezskuteczność (art. 824 § 1 pkt 3 k.p.c.), a nie od daty wydania postanowienia oddalającego wniosek o ogłoszenie upadłości.

W przypadku zaś odpowiedzialności o charakterze gwarancyjnym mówi się o 10-letnim terminie przedawnienia roszczeń wobec członków zarządu. Pojawia się również pogląd, że okres przedawnienia roszczeń przeciwko członkowi zarządu jest taki, jaki wynika z właściwości zobowiązania, *ergo* taki jak przeciwko spółce przed momentem uzyskania tytułu wykonawczego²⁶. Biorąc pod uwagę podane argumenty przeciwko odszkodowawczemu charakterowi instytucji z art. 299 k.s.h., regulacja zawarta w art. 442¹ k.c. nie może być uznana za właściwą podstawę prawną do rozstrzygnięcia kwestii przedawnienia roszczeń. Kodeks spółek handlowych zawiera szczególne rozstrzygnięcie w zakresie terminu przedawnienia wobec art. 442¹ k.c. Jest nią regulacja zawarta w art. 297 k.s.h. Wskazany przepis został umiejscowiony przed omawianym art. 299 k.s.h., a bezpośrednio po przepisach dotyczących odpowiedzialności odszkodowawczej członków organów (art. 293-296 k.s.h.) Należy zatem wysnuć wniosek, że gdyby wolą prawodawcy było objęcie jednolitym, 3-letnim terminem przedawnienia wszystkich roszczeń przewidzianych w rozdziale 7 działu I tytułu III k.s.h., to wspomniany art. 297 k.s.h. umiejscowiony zostałby po art. 299 k.s.h. Przyjąć należy, że w obliczu braku przepisu szczególnego do przedawnienia roszczeń wobec członków zarząd z tytułu ich odpowiedzialności na podstawie art. 299 k.s.h. należy stosować ogólny termin 6-letni, wynikający z treści art. 118 k.c. Z kolei z uwagi na przesłankę bezskuteczności

²⁵ Wyrok SA we Wrocławiu z 10.10.2017 r., VII ACa 1264/17, Lex nr 2471087.

²⁶ Zob. A. Kappes, *Odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o.*, Warszawa 2009, s. 226.

egzekucji z majątku spółki przed dniem wystąpienia nie może rozpocząć się bieg przedawnienia wspomnianego roszczenia.

Nie można pozwać członków zarządu spółki z o.o. i samej spółki w trybie art. 299 § 1 k.s.h. Członkowie zarządu spółki mogą ponosić odpowiedzialność w trybie analizowanego przepisu od chwili ich powołania do zarządu²⁷. Przedmiotowa odpowiedzialność dotyczy członków zarządu powołanych na podstawie przepisów k.s.h. i ewentualnie umowy spółki. W związku z analizowaną regulacją z art. 299 k.s.h. w judykaturze dominuje pogląd, że odpowiedzialność związaną z bezskutecznością egzekucji określonego zobowiązania z majątku spółki ponoszą osoby będące członkami jej zarządu w czasie istnienia tego zobowiązania²⁸. W wyroku z 17.06.2011 r. SN²⁹ wskazał, że członek zarządu spółki z o.o. nie ponosi odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 § 1 k.s.h. za zobowiązania spółki, które nie istniały w czasie sprawowania przez niego mandatu, jeśli powstały później. Przesłankami odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 § 1 k.s.h. są więc istnienie określonego zobowiązania spółki z o.o. w czasie, w którym dana osoba była członkiem zarządu spółki (a więc niepowstałego później) oraz bezskuteczność egzekucji tego zobowiązania przeciwko spółce czy to w czasie pozostawania przez tę osobę członkiem zarządu, czy to już po jej odwołaniu z zarządu. Jeśli skład zarządu spółki z o.o. zmieniał się, to odpowiedzialność na podstawie art. 299 § 1 k.s.h. ponoszą osoby będące członkami zarządu w czasie istnienia zobowiązania, którego egzekucja przeciwko spółce okazała się bezskuteczna. Osoba, która została odwołana uchwałą wspólników z funkcji członka zarządu spółki z o.o., nie ma już od tej chwili wpływu na prowadzenie spraw spółki i nie może jej reprezentować, co musi wyłączać jej odpowiedzialność za zobowiązania spółki powstałe po jej odwołaniu. Jeżeli więc zobowiązanie spółki z o.o. powstało już po odwołaniu określonej osoby z funkcji członka zarządu tej spółki, to nie ponosi ona odpowiedzialności za to zobowiązanie na podstawie art. 299 § 1 k.s.h., nawet jeśli jej wpis jako członka zarządu nadal figuruje jeszcze w Krajowym Rejestrze Sądowym. Istnienie takiego wpisu nie rozstrzyga bowiem o ponoszeniu przez tę osobę odpowiedzialności na podstawie art. 299 § 1 k.s.h. Istota przesłanki „bezskuteczność egzekucji” w rozumieniu art. 299 § 1 k.s.h. nie ogranicza się wyłącznie do wykazania negatywnego rezultatu zakończonego postępowania egzekucyjnego, ale polega także na wykazaniu, że stan majątkowy spółki z o.o. nie pozwala na zaspokojenie jej wierzyciela.

²⁷ Zob. K. Osajda, *Odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki na tle najnowszego orzecznictwa SN*, „Glosa” 2005, nr 4.

²⁸ Zob. uchwała SN z 28.02.2008 r., III CZP 143/07, OSNC 2009, nr 3, poz. 38.

²⁹ Wyrok SN z 17.06.2011 r., II CSK 571/10, Lex nr 847124.

Podjmując próbę rozstrzygnięcia przedmiotowego sporu, uznać należy, że odpowiedzialność na gruncie art. 299 k.s.h. członków zarządu nie ma charakteru odszkodowawczego. Przekonują o tym przede wszystkim argumenty podnoszone przez zwolenników takiego stanowiska. Najważniejszym argumentem, który optuje za tego rodzaju poglądem, jest twierdzenie, że jedyną przesłanką odpowiedzialności członków zarządu na gruncie analizowanego przepisu jest bezskuteczność egzekucji z majątku spółki. Z kolei brak szkody stanowi wówczas przesłankę zwalniającą z odpowiedzialności. Zatem wierzyciel nie musi udowadniać faktu istnienia szkody przy dochodzeniu swoich roszczeń.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Kappes A., *Odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o.*, Warszawa 2009.
- Kappes A., *Odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. Konsekwencje przyjętych rozwiązań*, [w:] *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, Wrocław 2006.
- Kidyba A., *Komentarz aktualizowany do art. 1-300 Kodeksu spółek handlowych*, Lex/el. 2021, komentarz do art. 300, teza 1.
- Kidyba A., *Komentarz aktualizowany do art. 1-300 Kodeksu spółek handlowych*, Lex/el. 2021, komentarz do art. 299, teza 1.
- Litwińska M., *Glosa do uchwały SN z 22 września 1995 r., III CZP 120/95*, PPH z 1996, nr 2.
- Osajda K., *Odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki na tle najnowszego orzecznictwa SN*, „Glosa” 2005, nr 4.
- Weiss I., [w:] *Prawo spółek*, Warszawa 2018.

Orzecznictwo

- Uchwała SN z 19.11.1996 r., III CZP 114/96, OSNC 1997, nr 3, poz. 25.
- Uchwała SN z 15.06.1999 r., III CZP 10/99, OSNC z 1999 r., nr 12, poz. 203.
- Uchwała siedmiu sędziów SN z 7.11.2008 r., III CZP 72/08, OSNC z 2009 r., nr 2, poz. 20.
- Uchwała SN z 28.02.2008 r., III CZP 143/07, OSNC z 2009 r., nr 3, poz. 38.
- Uchwała SN z 28.02.2008 r., III CZP 143/07, OSNC z 2009 r., nr 3, poz. 38.
- Uchwała SN z 7.11.2008 r., III CZP 72/08, OSNC z 2009 r., nr 2, poz. 70.
- Wyrok SN z 12.04.2012 r., II CSK 390/11, Lex nr 1211143.
- Wyrok SN z 15.05.2001 r., I CKN 1189/98, Lex nr 52700.
- Wyrok SN z 17.06.2011 r., II CSK 571/10, Lex nr 847124.
- Wyrok SN z 18.04.2007 r., V CSK 55/07, OSNC-ZD z 2008 r., nr 1, poz. 24.
- Wyrok SN z 18.04.2007 r., V CSK 55/07, Lex nr 251525.
- Wyrok SN z 2.10.2007 r., II CSK 301/07, Lex nr 332957.
- Wyrok SN z 2.10.2008 r., II CSK 183/08, Lex nr 470012.
- Wyrok SN z 24.07.2014 r., II CSK 582/13, Lex nr 1504753.
- Wyrok SN z 6.05.1997 r., III CKN 65/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 181.
- Wyrok SN z 7.02.2007 r., III CSK 208/06, Lex nr 457729.
- Wyrok SN z 18.02.2015 r., I CSK 9/14, Lex nr 1661932.
- Wyrok SN z 18.02.2015 r., I CSK 9/14, Lex 1661932.
- Wyrok SA w Warszawie z 15.06.2012 r., I ACa 1098/11, Lex nr 1216416.
- Wyrok SA we Wrocławiu z 10.10.2017 r., VII ACa 1264/17, Lex nr 2471087.

The legal nature of the liability of members of the management board of a limited liability company for violation of Art. 299 of the Code of Commercial Companies

SUMMARY

In the literature, there are significant problems with determining the legal nature of the responsibility of management board members in a situation, where enforcement proceedings against the company proved to be ineffective. Both in the doctrine and jurisprudence, there are several concepts in this matter, two of which are the most common. The first indicates a compensatory nature, while the other points out a warranty or quasi-warranty character. It should be emphasized, that a concept which indicates the compensatory nature of liability under Art. 299 of the Code of Commercial Companies has been widely recognized in jurisprudence in recent years. This publication aims to analyze the legal nature of the responsibility of members of the management board of a limited liability company, for violation of Art. 299 of the Code of Commercial Companies.

Key words: liability of management board members, liability for damages, ineffectiveness of enforcement